

Majewski, Erazm

"Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Norddeutschland und Skandinavien", O. Montelius, Brunświk 1900 : [recenzja]

Światowit 3, 219-223

1901

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

gily, zw. Szwedzkimi, str. 900.—**Kawsko**, wś., p. Stryjski. Mogiły starożytne, las „Okopy,” na górze Wielki kąt—grodzisko, str. 918. — **Kazimierz**, wś., p. Szamotulski. Obszerny opis cmentarzyska pogańskiego z zabytkami bronzowymi, krzemieniami i żelazniami—rozkopywane w latach 1878, 1880 i 1882, str. 930—4. — **Kapno** mko., p. Ostrzeszowski W okolicy urny z zabytkami bronzowymi i żelazniami str. 960.

Michał Rawicz-Witanowski.

ROZBIORY I SPRAWOZDANIA.

O. Montelius. *Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Norddeutschland und Skandinavien.*

Z 451 rysunkami w tekście. Archiv für Anthropologie, XXV i XXVI. Także jako osobna odbitka. Brunświk, F. Vieweg i syn, 1900 r. 20 marek.

W r. 1885 opublikował Montelius rozprawę o okresie brązowym i jego chronologii, p. t. „Om tidsbestämning inom bronsaldern“, która — ponieważ została wydana tylko w języku szwedzkim — nie jest w kołach fachowych tak znana jak na to zasługuje. Ostatecznym wynikiem badań autora był podział skandynawskiej epoki brązowej na 6 okresów. Do podziału tego doszedł autor drogą pracowitych i gruntownych studyów nad typami przedmiotów brązowych; do ustanowienia zaś chronologii absolutnej przyszedł rozpatrując stosunki przeddziejowe Wschodu z Europą.

Przed 15-tu już laty Montelius umieścił epokę brązową w czasie między latami 1450 a 400 przed Chrystusem. Od tego czasu materiał wykopaliskowy urósł na Północy ogromnie, i autor doznał tej pociechy, że nowsze spostrzeżenia potwierdziły jego podział, chociaż nie we wszystkich częściach Skandynawii oraz północnych Niemiec owe 6 okresów daje się wykazać z równą wyrazistością.

Montelius przypuszcza na podstawie pewnej liczby znalezisk miedzianych, że i Europa północna miała swoją epokę miedzianą, t. j. czasy, kiedy obok kamienia znano już miedź i złoto. Okres ten charakteryzują płaskie miedziane topory, siekiery miedziane z tulejką i podobizny tychże w kamieniu, siekiery podwójne miedziane, oraz ich naśladowania w kamieniu, kości i bursztynie. Epokę brązową rozpoczyna wprowadzenie domieszek, nadających miedzi twardość; domieszkami temi są arsen, antymon i cyna. Rozdział, w którym Montelius opisuje typologiczny rozwój siekiery płaskiej i pokazuje, jak doskonaleniu się formy odpowiada powolne, lecz cią-

głe zwiększanie się zawartości cyny, jest świetnym przykładem metody, jakiej się dziś trzymają najlepsi archeologowie. Po siekierach traktowane są w podobny sposób sztylety, miecze, klingi do mieczów i obrączki, a obecność ich w grobach skandynawskich i północno-niemieckich, oraz w t. zw. składach, wykazują szczegółowe spisy. W nadzwyczaj zajmującym rozdziale Montelius daje obraz geograficznego rozprzestrzenienia okresu I-go na Północy i przedstawia istniejącą już tu różnorodność stosunków handlowych w czasach, które potem poddaje bliższemu badaniu, odpowiadając na pytanie: z kąd pierwsze metale przyszły na Północ? Każdy kilogram miedzi, cyny i bronzu, rozpatrywany jako materiał, musiał być importowany. Mógł on przybyć dwiema drogami. Jedna, zachodnia, szła wzdłuż północnego wybrzeża Afryki do Hiszpanii, stąd przez Francję do wysp Brytańskich, a dalej do wybrzeży niemieckich i skandynawskich. Druga, południowa, prowadziła przez półwysep Bałkański albo wzdłuż wybrzeża Adryatyku w głąb dzisiejszych Austro-Węgier, aby następnie towarzyszyć biegowi rzek Europy środkowej, a w pierwszym rzędzie Wełtawie i Labie, aż do wybrzeża morza Bałtyckiego i Północnego. Obie te drogi łączyły już przed końcem okresu kamiennego Wschód z Północą (jak to szczególnie widać z rozpowszechnienia kubków glinianych o kształcie dzwonkowatym), i temi drogami doszła znajomość metali do Północy. Oprócz wpływu z Południo-Wschodu, można niezbiecie wykazać drugi, italski. Montelius jest zdania, że pierwsza wieść o miedzi i jej znajomość, a potem bronz, rozszerzały się od ludu do ludu mniej więcej w ten sposób, jak za naszych dni różne ludy przyswajają sobie wynalazki innych.

Rozpowszechnienie w Europie zabytków wschodniej kultury miedzianej i bronzowej było głównem następstwem stosunków handlowych: ludy bowiem wschodnie i mieszkańcy Europy południowej, którzy ulegli ich wpływowi, poszukiwali w rozmaitych okolicach naszej części świata metali, jak miedź, cyna, srebro, złoto — i inne drogocennych płodów natury, np. bursztynu i soli, w co Europa tak obfituje. Prawdopodobnie, że odkrycie miedzi i wynalazek bronzu tylko raz w Azji miały miejsce. Z Azji znajomość tych metali przeszła do Afryki i do Europy. Wynalazek bronzu w Meksyku i Peru Montelius nazywa „niezawisłym“ (samodzielnym); okresy wieku brązowego obu światów: starego i nowego — nie są to zjawiska współczesne, gdyż przedzielają je lat tysiące, i odległość w przestrzeni równa się zupełnie odległości w czasie.

Niegdyś, kiedy ludy europejskie, że tak powiemy, nie zetknęły się jeszcze z cywilizacją, Wschód, a zwłaszcza kraje nad wybrzeżami Eufratu i Nilu położone, posiadały kulturę wysoko rozwiniętą. Kultura ta już wcześniej zaczęła wywierać wpływ na naszą część świata; proces ten był istotnie

ciekawym: Europa przedhistoryczna, otrzymując od Wschodu ważne czynniki kultury, zajęła wobec niego takie stanowisko, jakie dziś zajmują dzisiejsze krainy względem Europy. Cywilizacja tej ostatniej przez długi czas była jedynie słabym odbiciem kultury wschodniej.

Co się tyczy rodzaju i trwania dawnego handlu wpoprzek Europy, to mamy coś podobnego w handlu śródlądowym dzisiejszej Afryki. Handel ten uczy nas, że do rozpowszechnienia się przedmiotów jego nie potrzeba wcale długich okresów czasu. Że rzeczywiście tak było, tego dowodzi zgodność w rozwoju pewnych form na Północy i na Południu, z czego możnaby znowu wnioskować o ich współczesności. Dlatego trzeba I-szy okres epoki bronzowej we Włoszech, jako też na Północy, odnieść do tego samego czasu. Miedź również nie mogła się na Północy o wiele później ukazać, niż w Europie środkowej. Obosieczne siekiery kamienne, które uważać należy za naśladowania miedzianych, pewne szpile i starsze kubki o kształcie dzwonkowatym, należące w Europie środkowej i zachodniej do epoki miedzianej, znajdują się na Północy w grobach kurytarzowych, które należą do przedostatniego okresu epoki kamiennej.

Celem uzyskania dat dla trudnego rozstrzygnięcia kwestyi o absolutnej chronologii czasu miedzianego i bronzowego, Montelius daje rzut oka na występowanie czystej miedzi i bronzu cynowego na Wschodzie i śledzi następnie rozpowszechnianie się tych metalów pod wpływem wschodnim po różnych krajach Europy. Z Indyi znamy znaleziska przedmiotów miedzianych, ich wieku wszakże oznaczyć niepodobna. Najstarsze wykopaliska babilońskie obejmują miedź, a nie bronz. Z Syrii znamy kilka znalezisk miedzianych. W Egipcie znano miedź już w 5-tym tysiącleciu, chociaż metal ten był wówczas bardzo rzadki. Najczęściej do wyrobu broni i narzędzi używano jeszcze wówczas kamienia. Dopiero w czasie między pierwszą a dwunastą dynastją Egipcyanie poznali bronz, ubogi w cynę. Na Cyprze zapoznano się z miedzią co najpóźniej na początku 4-tego tysiąclecia przedchrześcijańskiego; okres miedziany trwał tu bardzo długo, dzięki temu, że wyspa ta posiada bogate kopalnie miedzi, ale cyny nie ma. Co do Azji Mniejszej, największe znaczenie mają roboty wykopaliskowe w wielkim pagórku pod Hisarlikiem. W mieście najniższem (pierwszem) nie znaleziono ani żelaza, ani bronzu, ale za to miedź i kamień. Montelius oblicza, że miasto to założono około r. 3000. W ruinach drugiego miasta znaleziono wyroby z bronzu cynowego, który — według zgodnego datowania budowy tej osady ze strony Monteliusa i Dörpfelda — musiał w północno-zachodniej części Azji Mniejszej być znanym przed końcem 3-go tysiąclecia. Co do Micen, Montelius, śledząc stosunki

z Egiptem, dochodzi do następujących dat: Wielkie groby „szychtowe“ pochodzą z czasu około r. 1500, a może są jeszcze nieco starsze. Pierwszy i drugi styl miceńskiego malarstwa pokostowego należy przeważnie do czasu między 2000 a 1500 r. Tem samem pozostaje dla okresu przedmiceńskiego tysiącolecie trzecie, w którem mieszkańcy obszaru greckiego byli już obeznani z bronzem cynowym. Z dawniejszym czasem przedmiceńskim można połączyć chronologicznie siedlisko w Butmirze w Bośni, które dostarczyło licznych naczyń z ornamentem spiralnym. Miedzi tu brakuje. I to więc siedlisko przedhistoryczne pochodzić musi z połowy trzeciego tysiąclecia. Z wykopalisk w sławnym Lengyel (malowane spirale) wynika, że okres miedziany na Węgrzech rozpoczął się w pierwszej połowie 3-go tysiąclecia. Nieco młodszymi, lecz co najpóźniej do drugiej połowy tego samego tysiąclecia należącymi są starożytności, wydobyte z Mondree w Austrii Górnej, których garncarstwo przypomina bardzo najstarszą osadę pod Hisarlikiem. Do tego samego czasu należą zabytki najdawniejszego okresu brązowego Sycylii, poprzedzający go zaś okres z dzwonkowatemi kubkami (bez miedzi) odnieść wypada co najmniej do połowy owego tysiąclecia. Ze środkowych i północnych Włoch znamy dużo wykopalisk, znamy nawet cmentarzyska z czasu miedzianego, pochodzące z 3-go tysiąclecia. Tutaj brąz cynowy musiał ukazać się najpóźniej około r. 2000 przed Chr. Że pierwszy okres właściwego czasu brązowego we Włoszech przypada na pierwsze wieki 2-go tysiąclecia, to ma dla chronologii środkowo-europejskiego i skandynawskiego czasu brązowego największe znaczenie, ponieważ na północ od Alp znajduje się tak często typy, zgadzające się z włoskim z owych czasów. Warunki, w których owe typy znajdowano, dowodzą, że wówczas już nie tylko miedź, ale i brąz cynowy były znane w krajach środkowo-europejskich i w Skandynawii. Co do pierwszego ukazania się miedzi i brązu na półwyspie Pirenejskim, we Francji, Szwajcaryi, Anglii i Szkocji, jako też w Niemczech południowych oraz w Czechach, Montelius dochodzi do tych samych dat chronologicznych. W Niemczech północnych i Skandynawii używano miedzi także już w drugiej połowie 3-go tysiąclecia przedchrześcijańskiego, a ponieważ pierwszy okres właściwego czasu brązowego dowodzi tutaj silnych wpływów italskich i ożywionego ruchu handlowego z tym krajem, mamy prawo powiedzieć, że kraje północne zapoznały się z bronzem cynowym już w pierwszych wiekach 2-go tysiąclecia.

Ostatni rozdział książki zajmuje się kwestyą pochodzenia kultury okresu brązowego. Montelius dochodzi do konkluzji, że odkrycie miedzi nastąpiło w Azji południowo-zachodniej, u prastarych ludów Babilonii, i że tam także wynaleziono brąz cynowy, który przyjął się w Europie

tem łatwiej, że zarówno miedź, jak cynę, znajdowano w wielu krajach europejskich.

W końcu swej obszernej rozprawy Montelius ustanawia następujący schemat dla Skandynawii i Niemiec północnych:

I. Młodsza epoka kamienia.

O k r e s I. Brak kamiennych komór grobowych. — Brak kruszców.

O k r e s II. Dolmeny (Dösar) i groby bez ścian kamiennych. — Brak kruszców.

O k r e s III. Groby kurytarzowe i groby bez ścian kamiennych. — Pierwsze ukazanie się miedzi.

O k r e s IV. Skrzynie kamienne i groby bez ścian kamiennych. — Miedź.

II. Epoka brązowa.

O k r e s I. Oddział starszy. Głównie bronz ubogi w cynę. — Brak mieczów i grotów do dzid z tulejką.

O k r e s II. Oddział młodszy. Bronz bogaty w cynę. — Miecze krótkie. — Pod koniec okresu miecze dłuższe i groty do dzid z tulejką.

Czasy używania miedzi schodzą się zatem z 3-cim i 4-tym okresem epoki kamiennej młodszej. Pierwsze ukazanie się miedzi przypada w południowych okolicach obszaru północnego na czasy około r. 2500 przed Chr. Pierwsze ukazanie się w tych samych krajach brązu, początkowo w cynę ubogiego, przypada na rok 2000 przed Chr.

R. von Erckert. *Wanderungen und Siedelungen der germanischen Stämme in Mittel-Europa von der ältesten Zeit bis auf Karl den Grossen.*

Auf den 12 Kartenblättern dargestellt. Berlin, 1900. Folio.

Leży przed nami bardzo interesujące dzieło kartograficzne. Na dwunastu mapach in folio przedstawiono tu najdawniejsze stosunki historyczno-etnograficzne Europy środkowej. Jako wydawnictwo, jest to dzieło tak kosztowne i wytworne, na jakie nieczęsto zdobywają się nawet Towarzystwa Naukowe, posiadające znaczne fundusze, lub też instytucje, otrzymujące zasiłki państwowe. Tymczasem mamy tu do czynienia z pracą jednego badacza, generała Erckerta, wydaną przez firmę księgarską. Wiadomo, jak pożytecznem jest uzmysłowienie na mapach zapatrywań historyków, zajmujących się zamierzchłą przeszłością, i choćby w sposób przybliżony odzwierciedlających wyniki ich badań. Praca Erckerta tem jest pożyteczniejszą od map oddzielnie wydanych do tej chwili, że streszcza w sobie to wszystko, co współczesne badania historyczne wydobyły na światło dzienne o najstarszych, historycznie poznawalnych stosunkach ludów Eu-